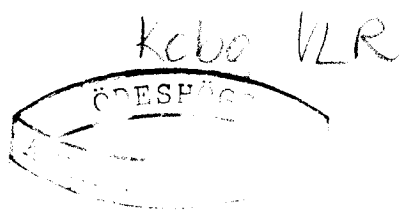

Svanshals

Materialet insamlat av Roland Hagberg

2002-02-19

1842 **Den 18 juni betraktas som den svenska folkskolans födelsestund.**

Svanshals skola

Sockenstämman i Svanshals tycks ha anat belutet för redan den 22 augusti beslutar sockenstämman att överföra medlen i brandstodskassan till skolfonden och vederbörande skulle i stället hänvisas till Brandstodsbolaget i Östergötland och att medlen skulle användas till att en skola skulle kunna inrättas. Skolfonden kom att omfatta 2 000 rdr banco.

Ordförande i sockenstämman var prosten L M Kinander, en gammal skolman då han varit v rektor i Vadstena. Prosten lyckänskar till beslutet och uttalar en förhoppning om en skola till kommande år. Så snart fattighjonen inflyttat i det nya fattighuset skulle beslut fattas om inrättande av ett rum till skollokal. Som medhjälpare utsågs organisten Janne Ölander och Anders Eriksson i Dalbobeta.

Så fort gick det inte. Dannemännen behövde betänketid.

Den 15 december hölls decemberstämman. och prosten kunde då tillkännage att Kunla sockenbor önskat att med Svanshals förena sig om en skolinrättning. Även Svanshals sockenmän fann idén god och tillsatte en kommitté att med Kumladelegerade lösa frågan: kapten Lindgren, tomta, organist Ölander, Anders Eriksson, Dalbobeta, Anders Persson, Valla, Gudmund Zachrisson, Glänås och Carl Johan Jonsson,, Svanshals.

Den 30 maj 1843 valdes skolstyrelse. I ett protokoll står: "Församlingens ledamöter erinrade sig de frikostiga gåvor, som ägaren till Kyleberg förärat till en skolinrättning, varigenom församlingen blivit satt i tillfälle att jämte egna bidrag utan särskilt betungande få en skolinrättning till stånd, ville till ledamöter välja hr generalmajoren Edenhjelm och generaladjutanten och kommandören friherre Flemming för att med sina upplysta råddensamma biträda då deras tid det medgive." Dessa två blev tydligen någon slags hedersledamöter i skolstyrelsen, som bestod av inspektor Santesson, Renstad, organist Ölander, Anders Eriksson, Dalbobeta, Anders Pettersson, Valla, J P andersson, Solberga och Erik Jonsson, Lorby. Av dessa sex skulle två avgå årligen.

På majstämman år 1843 behandlades även frågan om lärare. En yngling vid namn Anders August Andersson hade hos pastor anmält sin önska att erhålla församlingens förord hos H Domkapitlet till intagning i folkskoleseminarium och åtnjutande av stipendium. "Och som bemälde yngling städse gjort sig känd för god frejd och hedrande vandel" så bifölls hans anhållan med villkor att efter fulländad lärokurs anställas som lärare vid den inom församlingen beslutade folkskolan.

Den 22 mars 1844 beslutar sockenstämman: "På av ordföranden gjord erinran att lärarbefattningen vid den av församlingen beslutade skolan kunde med orgelnist- och klockaretjänsten förenas, då innehavaren av sistnämnda tjänster, utan att nödgas söka andra, från sin egentliga tjänsteutövning vida skilda befattningar. kunde få sin bärgning, beslöto församlingen ledamöter att orgelnist- och klockaretjänsten skulle med lärartjänsten förenas samt för framtiden av en person bestridas". Orsaken till beslutet var att gamle klockaren Ölander avlidit detta år.

3 dec 1845 står i protokollet: "Beslöts att prov till organistsysslan skulle uppskjutas, då orgelverket ej var färdigt". Den gamla kyrkorgeln reparerades.

På decembersammanträdet 1845 ansåg stämmodeltagarna att det gamla fattighuset i längden var otjänligt som skollokal. "Sedan ägaren till 1/4 mantal Svanshals Mellangård, madam Ölander, erbjudit en tomt, använd som upplagsplats vid kyrkobyggnaden dett år, att här uppföra skolhus. Mdam skulle dock ha lika mycket jord tillbaka av kyrkojorden d v s från nuvarande Lönebostället. Till vidare användes lokalen i fattigstugan. Den 1 februari 1846 företogs val till de förenade klockar-, organist och lärarsysslorna i Svanshals. Tre herrar stod på förslag: Anders August Andrsson, Nders Johan rolander och Per Johan Hermansson. Denna tid röstades efter mantal och Andersson, som tidigare fått förord till seminarieutbildning fick 40 61/480 röster och rolander 4 13/60. Församlingens hela röstetal var ca 47 mantal, så röstandet var allmänt. Andersson hade säkert många släktingar i socknen. Andersson var dock känd som en duktig lärare och kyrkomusiker.

August A ndersson var född i Dalbobeta den 4 januari 1822. Han genomgick seminariet i Linköping. Han var en mångsysslare och sökte skaffa sig kunskaper vid sidan av sin lärargärning. Han var en mycket anlitad urmakare och tillverkade golvur. På sin ålderdom angreps han av reumatism, vilket gjorde det mycket svårt för honom att spela på kyrkorgeln. Andersson dog 75 år gammal den 8 juni 1896.

Vid höstterminen 1846 började han undervisa barnen i Svanshals enligt

växelundervisningsmetoden, Bell/Lancastermetoden. Matrikel för Svanshals Lankasterskola är i behåll. Äldre mer försigkomna elever, monitörer, undervisade sina yngre kamrater. I första avdelningen hade han 62 barn och i den andra 43. Dagboken visar att det var mycket skolk och snus och bråk förekom ofta. Drummel noters i kanten.

Lönen var 8 tunnor spannmål, hälften råg och hälften korn, samt rätt till kofoder, vilket emellertid förvandlades till klingande mynt efter markegångstaxan. I pengar åtnjöt han 80 rdr banco, d v s 120 kr, vari ingick undervisning av barn från Kumla. I stället för kofoder erhöll han 2 tunnor spannmål.

En skola startade och när den kommit igång ville Kumlaborna år 1847 att den skulle flytta mellan de båda socknarna.

Lancastermetoden användes fram till 1860-talet, då den avskrevs och barnen inderlades i klasser.

Småskolor blev tillåtna och inrättades vid socknens största gods, Renstad och Kyleberg, delvis bekostade av respektive godsherrar. När desa barn kom till folksklona kunde de läsa innantill.

1848 Den 9 maj beslutas i **Svanshals sockenstämma att under nästkommande vinter framköra timmer till en ny skola att uppföras sommaren därefter och inredas och göras färdig år 1850.**

Till nödigt bränsle för Skollärare Andersson bestämdes 10 famnar ved varav 7 björk och 3 tall eller gran dock med villkor att skolläraren skulle med samma ved besörja eldningen i skolrummet, då sådan vore av nöden.

I stället för sommarbete och vinterfoder för en ko ville folkskolläraren i stället uppbära 2 tunnor spannmål hälften råg och korn vilket löses efter samma pris som i tidigare beslut. (16 sk banco per tunna.)

Folkskolläraren önskade löneförhöjning i stället för den tidigare bestämda minimilönen eftersom den nya skolan var avsedd för både Svanshals och Kumla församlingar. Contantlönen höjdes från 53 Rd 16 sk banco till 80 riksdaler samma mynt.

1846 **Röks skola uppföres** i trä med 3 lärosalar, 2 skolkökslokaler, 1 kapprum, 1 materialrum, skol- och folkbibliotek, 1 tjänstebostad om 1 rum och kök.

Undervisning förekom med all sannolikhet tidigare i socknen och i första hand s k växelundervisning. Troligvis var det kantorn i församlingen som skötte undervisningen. Sockenbyggnaden, som den kallas i de gamla protokollen, började byggas tidigt på hösten 1846. Innan man började bygga hade man rivit en äldre sockenstuga och jämnat den med marken. Beslutet om en ny sockenstuga hade diskuterats i skolstyrelsen, där prästen Hedmark var ordförande. Genom 1842 års folkskolestadga kände man sig tvingad att bygga ett nytt hus för att uppfylla de nya kraven. Ansvarig för bygget var organist E O Winnerstrand i Hemmingstorp.

Timmer och fyllnadsjord fraktades från de olika gårdarna runtomkring t ex Tjurtorp, Millingstorp, Hejla och Valla. Tegel till taken togs från Hageby. Mossa användes som tätningsmaterial och togs från Sättra.

Dagsverken utfördes av en eller två man från de kringliggande gårdarna. De större gårdarna fick hålla med två karlar. Dagsverkerna började redan kl 05.00.

I det nya sockenhuset fanns en skolsal, ett rum för organist och skollärare, sen sockenstuga och två fattigstugor. Samtidigt byggdes två flyglar med var sina "hemlighus" samt en magasinbyggnad.

Röks sockenskola öppnades den 17 juni 1847 med full behörig verksamhet.

Byggnaderna försäkrades i Östgöta Brandstodsbolag i september 1848 till 4 020:- riksdaler Banco.

I och med den nya sockenbyggnaden byggdes utannonserades en skollärartjänst. Skolstyrelsen ansökte hos kungen om hjälp till lärarlönen. Den visade på de stora uppoffringar som gjorts av människorna i socknen, när de byggde den nya sockenstugan. Skolstyrelsen beviljades 53 riksdaler i bidrag till lärarlönen.

Den förste skolläraren som anställdes var adjunkt Frans Wilhelm Carlsson. Han var den ende sökanden till tjänsten. Hans årslön blev 133 riksdaler.

Man läste varje dag utom onsdag och lördag. Man hade lektioner i sex timmar, mellan kl 9.00 och 12.00 samt mellan kl 14.00 och 17.00.

Frans Wilhelm Carlsson slutade redan år 1851 och då utannonserade man tjänsten igen. Den här gången var det flera sökande. Ansökningshandlingarna innehöll bl a betyg från den sökandes utbildningsskola. Ämnen som man fick betyg i var t ex stavning, innanläsning, katekesen, fäderneslandets historia, räknekonsten, kyrkosång och välskrivning.

Nästa skollärare blev organist Peter Leonard Lynell. Han kom från Appuna och Skänninge. Lynell kunde också visa intyg på att han hade kunskap i vaccination och åderlätning. Det fanns också papper på att Lynell hade borgensmän, som kunde betala om han skulle skada orgeln på något vis.

Skollärare Lynell stannade länge och skolstyrelsen ansökte om bidrag till hans pension. Under hans tid utvecklades undervisningen och mer material inköptes t e x grifflar och kriter för 50 öre år 1860. Skolsalens hyra var 1859 12 riksdaler. Skollärlönen höjdes och var 1862 171 riksdaler. Skolan växte och år 1875 tog man sockenrummet till småskola. Skollokalerna reparerades år 1928.

(Sammanställt av lärarna i Rök, "Flickorna i Rök")

1844 Efter sjön Tåkern sänkts låg vid den gamla strandlinjen kvar små fiskarstugor. En av stugorna som bevarats är **dn lilla stugan Hovgården**, som låg strax nedanför Svanshals kyrka på prästgårdens mark. Det är förmodligen socknens äldsta byggnad. Vid stugan fanns angoringsplats för fiskebåtarna. Namnet Hovgården har den fått genom att i dess närhet låg Svanshals raserade sätesgård. Vid plöjning i närheten säges husgrunder ha påträffats. Namnet hov betyder offe- och kultplats. Kantor F. Palmavist har i omgivningarna av stugan påträffat delar av huggen byggmaterierl, en vackert arbetad kalksten, vilken förvaras i stugan. Stugan var bebodd ända in på 1930-talet. Den siste som bodde i stugan var Hulda Eliesson. År 1937 restaure

1847 Svanshals Sockenstämma beslutar om **fattigvård**. Inflyttning i fattighuset beviljades för en del personer från församlingen hvarjämte Peter Persson från Lorby beviljades husrum i köket vid tillfällen, då han kunde ha behov därav. Fattigföreståndaren fick i uppdrag att föranstalta det avskedade Livgrenadjären Glans barn under deras skolgång varda försedda med bröd, soppa och något sofvel. Vidare beslutas om extratilldelning till de fattiga till jul.

1848 **Fattighjonen i fattighuset i Svanshals** ålades av församlingens ledamöter att till varje Helgdag och Söndag kratta gångarna på kyrkogården samt hålla Rännstenen kring kyrkan fria från ditflytande sand och grus samt uppväxande gräs.

1849 **Svanshals socken hade gemensam folkskola med Kumla socken**. Vid en biskopsvisitation av biskop J. Hedrén vitsordar denne att barnen läste väl innantill men i utanläsning hade de inte gjort stora framsteg. Läraren vitsordades som skicklig med skolrummet var otillräckligt.

1850 Kyrkskolan i Svanshals

Folkskolehuset 2 lärosalar, 1 kapprum, 2 tjänstebostad om tillsammans 6 rum, 2 kök och 2 hallar. Restaurerad 1933.

1800-tal småskolehuset 2 lärosalar, 1 kapprum, 1 kommunalrum, skolbibliotek samt 1 tjänstebostad om 1 rum och kök. Moderniserad 1933.

Skolform B1 elevantal 1947 Ht folkskolan 15, småskolan 11

Lärare Fritz Palmqvist f 1897, folkskollärare i Växjö 1926, ord lärare 1925.

Helga Palmqvist f 1895, småskollärare i Växjö 1915, ord lärare 1921

1850 Sockenstämman i Svanshals 26 nov § 1. I enlighet med 10§ Fattigvårdsreglementet bestämdes på Fattigvårdsstyrelsens förslag avgiften till **fattigförsörjningen för nästkommande år** att av varje helt förmelat hemman utgå med 9 kappar råg, 24 kappar korn och 5 kappar ärter samt proportionaliteter av mindre hemmandelar.

1850 **Grönhalls skolhus**, 1 lärosal, 1 materialrum, 1 kapprum.

1850 **Vid Prästorp i St Åby socken uppföres ett skolhus**, som på 1890-talet inreddes till lärarbostad och ett tidsenligare skolhus innehållande två salar uppfördes på samma tomtområde.

1853 Inge Juberg noterar att i **en byordning för 1853 framgår att Svanahals socken har**

1 158 invånare det året. Dränglönen var 80 - 100:- kr om året medan en piga tjänade 25:-

1855 Ett av de förmodligen första lånebiblioteken på landsbygden skänktes av dåvarande ägaren till Kylebergs säteri **Axel Dickson och hans maka Charlotte. böcker till "Svanshals församlings lånebibliotek.** Bok nr 1 har titeln "En ung christen eller en enkel framställning om christlig plikt." I den finns en anteckning att den skänkts av fru Dickson. I samlingen fanns också "Minne och Poesi" skriven av soldatsonen från Heda sedermera kyrkoherden i Askeryd, hovpredikanten Samuel Johan Hedborn.

Familjen Dickson donerade även medel till den under 1860-talet nybyggda orgeln i Svanshals kyrka.

"Charlotte W Dicksons stiftelse i Vadstena" vars avkastning skall användas till uppfostran av fattiga värlösa flickor är även den skapad av familjen.

1858 Den 15 augusti upplästes i Svanshals sockenstämma skrivelse angående småskolors inrättande. Ordföranden tillkännagav att skolstyrelsen för sin del ansett förberedande småskolors inrättande vara både ändamålsenliga och nyttiga för barnens vidare undervisning i folkskolan yttrade sig sockenstämman, att då det enligt deras tankar vara föräldrars och målsmäns villkorliga plikt och skyldighet att i hemmet ombesörja barnens undervisning i stavning och innanläsning de ansågo förberedande småskolor kunna undvaras och med vilkas underhållande de funno sig bliva för mycket betungade, enär de för en uppförd och nyligen fullbordad Skolhusbyggnad förut voro skuldsatte. I anseende härtill varken något bidrag till småskolors inrättande eller till löneförhöjning för nu varande Skollärare av dem för närvarande icke äskas.

1862 års skolstadga ställde stora krav på lärarnas liv och leverne

1. Gudsfruktan
2. Sedlighet
3. God pedagog

Lärlönen var låg.

Kyrkans makt över skolväsendet bestod i de minsta kommunerna ända till slutet år 1951.

Folkskoleundervisningen genom folkskolestadgan blir ställd på kyrklig grund - och så förblir det i nästan hundra år.

1868 **Godsägare Axel Dickson, Kyleberg, köper en ångplog,** som med gott resultat användes i 13 år. Trolltyget på Kyleberg plöjde utan förare. Dickson hade inköpt Kyleberg från släkten Kyle 1850 och hade redan i sitt hemland Skottland och England insett ångmaskinernas betydelse även för lantbruket.

Vid lantbruksmötet i Stockholm 1868 inköpte Dickson ångplojen med alla dess tillbehör. Kung Karl XV var närvarande när köpet gjordes upp. Han kommentar: Nu bet du dig allt i tummen, käre Axel!

När den monterats upp strömmade folk till för att titta på trolltyget. Bl a Oskar II gjorde ett studiebesök.

En lokomobil, som eldades med ris eller ved kördes fram och tillbaka i samma spår vid ena änden av åkern. Den hade en mindre sidovagn bredvid varifrån wirar via liggande hjul löpte ut diagonalt till två andra vagnar på vardera sidan av åkern. Även dessa hade liggande hjul och kunde flyttas längs åkersidorna. Wirarna från lokomobilen och sidovagnen löpte via de andra vagnarnas hjul till en treskärig vändplog på åkern. På så sätt kunde plojen dras över

åkern, vända med de motsatta plogskären och plöja de finaste och rakaste fåror man dittills hade sett. Det var sedan bara att flytta vagnarna på åkersidorna till hela åkern var plöjd. Långa wirar gick det förstå åt.

Plogen lokaliserade ju också stenarna på åkern, vilka togs bort efter hand Kylebergsåkrarna blev praktiskt taget stenfria.

Inget bevarades av plogen.